

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Василичука Віктора Івановича на дисертацію Кушніра Сергія Сергійовича «Доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Проблема протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації залишається надзвичайно актуальною. Кримінальні правопорушення, що підпадають під дію чинного кримінального законодавства, визначаються високим рівнем суспільної небезпеки, оскільки вони не лише шкодять добробуту громадян, а й опосередковано знижують обороноздатність держави.

З початком повномасштабного російського вторгнення та запровадження правового режиму воєнного стану, з'явилися нові ризики, на які необхідно реагувати належним чином з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Йдеться, зокрема, про можливе протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації шляхом примусового відчуження або вилучення майна за рішенням військового командування Збройних сил України чи територіальної оборони у «співпраці» з військовою адміністрацією. Таку процедуру встановлено Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 р. № 4765-VI.

Про актуальність зазначеної теми також свідчать статистичні дані. Впродовж 2020-2024 років спостерігається погіршення стану розслідування кримінальних проваджень про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації: у 2020 р. обліковано 90 кримінальних проваджень, жодна не скерована до суду; у 2021 р. обліковано 70 злочинів, передбачених ст. 206² КК України, з яких лише п'ять кримінальних

проваджень направлені до суду з обвинувальним актом; у 2022 р. обліковано 15 таких злочинів, до суду не направлено жодного провадження; у 2023 р. – 56 та 6 відповідно; за січень-вересень 2024 р. – 25 та 2

У зв'язку із цим, актуальність теми дисертації С.С. Кушнір «Доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації» не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 року (протокол № 14) і зареєстровано Координаційним бюро НАПрН України (№1247, 2022 рік).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.
Вивчення дисертації та наукових публікацій С.С. Кушнір свідчить про логічну структуру роботи, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження. Застосовано, зокрема, *історико-правовий метод* був використаний на етапі аналізу генезису наукових підходів до проблем доказування у відповідній категорії кримінальних правопорушень, що дозволило відтворити еволюцію наукової думки у цій сфері (підрозділ 1.1). *Системно-структурний і структурно-функціональний методи* були задіяні для дослідження інституційної структури процесу доказування, ідентифікації ключових суб'єктів, які здійснюють доказування у провадженнях відповідної категорії, а також для аналізу підстав і процесуальних механізмів початку досудового розслідування та конкретизації обставин, що підлягають доказуванню (підрозділи 1.3; 2.1; 2.2). *Порівняльно-правовий підхід* забезпечив можливість критичного зіставлення положень національного кримінального процесуального законодавства з правовими системами інших держав та науковими концепціями провідних фахівців, що уможливило обґрунтоване

формулювання рекомендацій (розділи 1–3). *Формально-юридичний метод* дав змогу дослідити нормативне регулювання доказової діяльності сторони обвинувачення, зокрема порядок збирання, фіксації, перевірки та оцінки доказів у кримінальних провадженнях, пов'язаних із протиправним заволодінням майном суб'єктів господарювання (розділи 2, 3). Для опрацювання емпіричних матеріалів використано *статистичний метод*, який дозволив узагальнити дані державної звітності щодо кількості та динаміки розслідуваних злочинів, структури доказової бази, а також ефективності застосовуваних процесуальних засобів (розділи 1–3). *Метод моделювання* був ключовим при розробленні типових алгоритмів дій слідчих, прокурорів та слідчих суддів у процесі доказування, що сприяло формуванню прикладних рекомендацій для правоохоронної практики (розділи 2, 3). Окрему цінність становить використання *соціологічного методу* (анкетування, інтерв'ювання, експертного опитування), що дозволило залучити практичний досвід правоохоронців, отримати інформацію щодо ефективності правозастосовної практики та виявити проблеми, які потребують нормативного чи організаційного вдосконалення (розділи 1–3).

Це дозволило належним чином обґрунтувати відповідні положення наукової новизни отриманих дисертантом наукових результатів. Зміст дисертації відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю. Матеріал дисертації викладено послідовно й доступно, робота оформлена відповідно до встановлених вимог.

Дисертант проаналізувала значну кількість джерел (202 найменувань), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців за напрямом, що надало можливість вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й суттєві для науки та правоохоронної практики питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого вдосконалення теоретичних основ і прикладних аспектів з даної тематики.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме систематизовані матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора обліковані в період

з 2020 року по вересень 2024 року, МВС і Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро України, рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного та Верховного Судів; результати вивчення та узагальнення 256 кримінальних проваджень; зведені дані опитування 320 респондентів, серед яких 65 детективів Національного антикорупційного бюро України, 30 детективів Бюро економічної безпеки України, 65 слідчих, 55 дізнавачів, 65 співробітників оперативних підрозділів Національної поліції України та 40 прокурорів різних рівнів. Під час підготовки дисертації автор використав власний досвід роботи в правоохоронній системі

Результати наукового дослідження відображено в 12 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, сім тез – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій і круглих столів та одні методичні рекомендації.

Отже, дисертація С.С.Кушнір «Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Кушнір Сергія Сергійовича є одним з перших у національній юридичній науці досліджень доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, на основі опрацювання положень кримінального процесуального законодавства, аналізу нормативної бази та правозастосовної практики формулюються висновки і пропозиції концептуального напрямку, які дозволяють виконати ряд завдань теоретичного і прикладного характеру.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, уперше: запропоновано визначення доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації – це процесуальна діяльність слідчого, детектива, прокурора, інших уповноважених суб'єктів щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню у даному кримінальному провадженні шляхом швидкого, повного збирання й дослідження (перевірки й оцінки) доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших процесуальних дій щодо наявності чи відсутності обставин, пов'язаних з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації та встановленні інших обставин, які мають значення для кримінального провадження; обґрунтовано, що межами доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, для сторони обвинувачення є доведення таких обставин: по-перше, злочин учинено саме у формі протиправного заволодіння майном юридичної особи або часткою її власника шляхом вчинення правочину з використанням підробленого або викраденого документа, печатки або штампу (тобто протиправне заволодіння майном може бути вчинено лише шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації); по-друге, протиправне заволодіння майном вчинено саме з метою протидіяти законній господарській діяльності, свободі підприємницької діяльності, власності, у тій чи іншій забороненій кримінальним законом формі (у цьому разі умисел винного повинен охоплювати передбачення неминучості або можливості настання наслідків у вигляді заподіяння великої шкоди (у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) або спричинення інших тяжких наслідків (банкрутство юридичної особи, втрата ділової репутації, звільнення більшості кваліфікованого персоналу суб'єкта господарювання)); по-третє, протиправне заволодіння майном вчинено службовою особою з використанням службового становища; по-четверте, потерпілими від протиправного заволодіння

майном є юридичні особи, державні підприємства, так і окремі фізичні особи-підприємці; запропоновано класифікацію суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, залежно від стадії кримінального провадження, з урахуванням підслідності окреслених злочинів та за безпосередністю здійснення процесу доказування; уточнено процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій (обшук комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку та огляд комп'ютерних даних), негласних слідчих (розшукових) дій (зняття інформації з електронних комунікаційних мереж) та верифікації фіксування негласних слідчих (розшукових) дій, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку та накладення арешту на комп'ютерні системи чи їх частини) в контексті законодавчого запровадження спрощеного порядку збирання та перевірки доказів, й особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Також дістали подальший розвиток: наукові положення, що дотримання стандарту доведення вини особи «поза розумним сумнівом», який прямо закріплений у КПК України є головним орієнтиром для встановлення меж доказування; класифікація приводів до початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, залежно від джерела отримання інформації про обставини, що можуть свідчити про вчинення такого злочину; наукові положення щодо необхідності запровадження на постійній основі збирання (отримання) доказів за «спрощеною» процедурою, зокрема після закінчення воєнного стану та скасування відповідної законодавчої бази (з унесенням змін і доповнень ст. 93 КПК України); аргументування доцільності удосконалення процесуального порядку здійснення попереднього арешту, - для забезпечення можливого цивільного позову (з уточненням положень ч. 9 ст. 170 КПК України); наукові

погляди стосовно віднесення ревізії і перевірок до інституту слідчих (розшукових) дій.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, здебільшого є аргументованими й переконливими, містять самостійний критичний аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження. Під час їх доведення та обґрунтування автор використав широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових публікацій, міжнародно-правові та національні нормативно-правові акти, судову практику тощо.

Практична значущість результатів дослідження. Сформульовані та викладені в дисертаційному дослідженні висновки та пропозиції мають теоретичне та практичне значення та можуть бути використанні в: *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до КПК України в частині забезпечення ефективності досудового розслідування (лист Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 15 листопада 2024 року № 04-27/12-2024/254572); *правозастосовній сфері* – як рекомендації для вдосконалення процесуальної діяльності органів досудового розслідування (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 12 листопада 2024 року № 155006-2024); *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, проведення всіх видів занять з дисципліни «Кримінальний процес України» в частині реалізації процесуальних прав потерпілого на стадії досудового розслідування (акт Національної академії внутрішніх справ від 12 листопада 2024 року № 182-ОП).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація С.С.Кушнір викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії.

Дисертація містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що мають вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел (202 найменування на 26 сторінках) і сім додатків (на 47 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 295 сторінок, із них обсяг основного тексту – 204 сторінки.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувачки, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

Перший розділ присвячений теоретичним основам доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації у якому охарактеризовано стан наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації; розкрито поняття і межі доказування у даних кримінальних провадженнях; виокремлено й охарактеризовано суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях.

У другому розділі автор розкриває процесуальний порядок доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації зокрема визначає приводи й окреслює підстави для початку досудового розслідування; встановлює й деталізує обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях.

Третій розділ присвячено збиранню доказів стороною обвинувачення в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Дисертант визначив та розглянув

процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій як способів збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації; з'ясував особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування даних злочинів; розглянув інші способи збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальних провадженнях та сформулював пропозиції і надав рекомендації з удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Після кожного розділу дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Таким чином, дисертація С.С.Кушнір відповідає наявним вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання – доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Кушнір Сергія Сергійовича містить результати власних досліджень автора. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Оцінюючи загалом позитивно винесену на захист дисертацію С.С. Кушнір, варто відзначити й певні суперечливі або спірні положення. Окремі питання предмета дослідження, на думку рецензента, потребують певних уточнень і додаткової аргументації під час захисту:

1. На думку рецензента, було б доцільним окремим підрозділом розкрити досвід зарубіжних країн у доказуванні в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи,

10
організації та запропонувати своє бачення щодо його запровадження у національне законодавство та практичну діяльність органів досудового розслідування.

2. У роботі дисертантом обгрунтовано цікаві та надзвичайно корисні пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. При цьому, на думку рецензента, дисертація мала б ще більшу науково-практичну цінність, якби автор зазначені пропозиції та рекомендації представив у вигляді додатку. Варто також зауважити, що, враховуючи прикладне значення даної дисертаційної роботи, бажано було б розробити методичні рекомендації для використання у практичній діяльності правоохоронних органів, що, на нашу думку, значно підвищить ефективність доказування в кримінальних провадженнях.

3. Враховуючи специфіку обраного напрямку, було б доцільно у третьому розділі висвітлити місце оперативних підрозділів, які у відповідності до вимог ст. 41. КПК України виконують доручення слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Також дослідження цього питання мало б ще більшу практичну цінність, якщо б автором дисертації були виокремлені сучасні проблемні сторони організації такої взаємодії, з відповідним їх аналізом та конкретними пропозиціями щодо їх усунення і формування на цьому методичних рекомендацій (алгоритмів) для практичних працівників, особливо в період значного «омолодження» кадрового потенціалу оперативних підрозділів та воєнного стану в Україні.

Викладені вище дискусійні положення та зауваження вказують на складність та багатоаспектність теми дисертаційної роботи Кушнір Сергія Сергійовича, є елементом наукової дискусії або мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, теоретичне і практичне значення отриманих в ній результатів та не знижують в цілому високий науковий рівень дисертації. Вони можуть слугувати підґрунтям для дискусії в процесі захисту дисертації, а також напрямами майбутніх досліджень дисертанта.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Кушнір Сергія Сергійовича на тему «Доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку юридичних наук. За науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами № 507 від 03 травня 2024 року), наказу МОН України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами № 759 від 31 травня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, зі змінами № 502 від 19 травня 2023 р.), а її автор – Кушнір Сергій Сергійович – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –
професор кафедри оперативної-розшукової діяльності
та національної безпеки Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Віктор ВАСИЛИНЧУК

